

UWARUNKOWANIA PRAWNE WSPÓŁCZESNEGO BIOTERRORYZMU

LEGAL CONDITIONS OF MODERN BIOTERRORISM

Marcin Weiner^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Karolina Tarasiuk^{1(A,B,C,D,E,F,G)}¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej PodlaskiejWeiner M., Tarasiuk K. (2017), *Uwarunkowania prawne współczesnego bioterroryzmu*. Rozprawy Społeczne, 11(3), s. 22-29.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Bioterroryzm stanowi jedną z wielu form terroryzmu. użytą w potencjalnym ataku broń biologiczną cechuje szereg właściwości, takich jak łatwość i minimalny koszt produkcji, możliwość ukrycia i transportu, jak również niewidoczność w trakcie przeprowadzania ataku ze względu na brak zapachu i koloru. Pierwszym aktem prawnym o charakterze międzynarodowym, który poruszył kwestię użycia broni biologicznej, był Protokół Genewski z dn. 17 czerwca 1925 r. Konieczność dostosowania Protokołu do aktualnej sytuacji politycznej (ataki terrorystyczne) wymogła przyjęcie w 1972 r. Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu. Polskie prawo w sposób bezpośredni nie obejmuje swoim zakresem działań terrorystycznych. Ustosunkowany jest do nich głównie Kodeks Karny, który w sposób pośredni opisuje terroryzm jako przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu stanowiące niebezpieczeństwo zachwiania podstawami obronności państwa oraz Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego ustalający podział kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami administracji rządowej. Niewielka liczba krajowych regulacji prawnych wynika z faktu, iż Polska jest uważana za kraj o niskim prawdopodobieństwie wystąpienia ataku bioterrorystycznego.

Słowa kluczowe: bioterroryzm, prawo, BWC, drobnoustroje, broń biologiczna

Summary

Bioterrorism is one of many forms of terrorism. Any kind of biological weapon used in a potential assault features a number of properties, such as ease and low cost of production, possibility to hide and transport, as well as its invisibility during the attack due to its lack of odour and colour. The first international legal act that addressed the issue of the use of biological weapon was the Geneva Protocol signed on June 17, 1925. The need to adapt the Protocol to the current political situation (terrorist attacks) forced the adoption of the 1972 Convention on the Prohibition of the Research, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and their Destruction. Polish law does not directly include terrorist activities in the scope of its legislation. These are mainly addressed by the provisions of the Penal Code, which indirectly describes terrorism as a crime against common security which constitutes the threat of undermining the foundations of national defence, and the National Crisis Management Plan, which establishes the division of competences between different government administration bodies. A small number of national legal regulations stems from the fact that Poland is seen as a country with a low probability of a bioterrorist attack.

Keywords: bioterrorism, law, BWC, microorganisms, biological weapons

Tabele: 1

Ryciny: 0

Literatura: 19

Otrzymano: 23.01.2017

Zaakceptowano: 17.02.2017

Wstęp

Terroryzm jest trudnym do zdefiniowania zjawiskiem, które nieprzerwanie ewoluuje dzięki postępowi technicznemu, cywilizacyjnemu, czy też rozwojowi nauki. Można jednak określić jego podstawowe cechy charakterystyczne, którymi są przede wszystkim dynamizm (ze względu na szybkie przeobrażenia w czasie) i wielopostaciowość (z uwagi na wy-

stępowanie różnych form terroryzmu). Odwołując się do etymologii słowa terroryzm, można stwierdzić, iż w głównej mierze ma on na celu wywołanie przerażenia i upowszechnienia się strachu. Tak więc najprostszą i najmniej złożoną jego definicją może być zatem stwierdzenie, iż jest to działanie, które ma na celu wzniecenie, sprowokowanie stanu przerażenia czy grozy. Działania o charakterze terrorystycznym są skierowane przeciw pojedynczym oso-

Adres korespondencyjny: Marcin Weiner, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: m.weiner@dydaktyka.pswbp.pl, tel.: 83 344 99 00

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Marcin Weiner, Karolina Tarasiuk

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

bom, grupom ludzi, całym społeczeństwom, a także przeciwko własności. Głównie sprowadzają się do brutalnego pogwałcenia podstawowych i niezwykłych praw człowieka dla osiągnięcia własnych celów (Binczycka-Anholcer i in. 2011).

Istnieje wiele definicji terroryzmu, z czego prym w ich kreowaniu wiodą Stany Zjednoczone. Według FBI (Federalnego Biura Śledczego) terrorizm jest nieprzepisową agresją związaną z użyciem siły, terroru skierowaną na ludzi i mienie, w celu zastraszenia bądź wymuszenia na władzy wykonawczej, społeczeństwie bądź innej części wielopodmiotowego systemu państwa określonych zachowań (cyt. za Kalenik 2003) Departament Stanu USA określił to zjawisko jako nieprzypadkową przemoc ukierunkowaną na podmioty niebiorące udziału w walce bezpośredniej, umotywowaną w sposób polityczny, wykorzystywaną przez grupy terrorystyczne z zamiarem wpływu na audytorium (cyt. za Aleksandrowicz 2008). Z kolei Departament Obrony USA opisuje terrorizm jako groźbę użycia lub samo użycie przemocy zwróconej przeciw ludziom i/lub mieniu, w celu zastraszenia bądź też wymuszenia na rządzących celów o charakterze politycznym, kulturowo-religijnym, ideologicznym. Natomiast CIA (Centralna Agencja Wywiadowcza) definiuje zjawisko terroryzmu jako użycie siły przez jednostki lub grupy pozostające poza kontrolą władzy państwowej, a także jako samą groźbę użycia przemocy dla korzyści politycznych, która ma na celu wywołanie powszechnego przerażenia wśród ofiar pośrednich i bezpośrednich (Wojciechowski 2009).

W związku z dużą liczbą określeń zjawiska terroryzmu występujących w literaturze przedmiotu coraz trudniejsze staje się zrozumienie samej jego istoty, chociażby dlatego, że niektóre definicje są zbyt szczegółowe. Potwierdza to również złożoność zjawiska i trudności w jego klarownym sprecyzowaniu. Nie mniej jednak należy zaznaczyć, iż każda definicja terroryzmu ma zdecydowanie pejoratywny wydźwięk.

Definicja bioterroryzmu

Bioterrorizm jest jednym z licznych odłamów terroryzmu. Cechuje go przede wszystkim użycie patogenów chorobotwórczych, bakterii, wirusów, toksyn, które mogą poważnie zaszkodzić zrównoważonemu rozwojowi państwa, na skutek wywołania przez nie rozległych klęsk w rolnictwie (agroterrorizm) bądź też zabójczych epidemii i chorób. Stosowana w bioterroryzmie broń biologiczna może przyjmować różne formy. Prawo międzynarodowe przedstawia ją jako mikrobiologiczne specyfiki i substancje, o różnym pochodzeniu i metodach wytworzenia, występujące w odmiennych formach i ilościach, których celem nie jest przeznaczenie profilaktyczne, ochronne i pokojowe (Barcik 2010). Jest to broń wykorzystująca dorobek nauk biologicznych do realizacji wrogich celów.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że o ile definicja terroryzmu czy bioterroryzmu jest stosunkowo nowa, to stosowanie broni biologicz-

nej towarzyszy człowiekowi od tysięcy lat. Pierwsze doniesienia na temat użycia broni biologicznej pochodzą z VI w. p.n.e., kiedy Asyryjczycy dokonywali skażenia wody pitnej. W IV w. p.n.e. Scytowie używali łuków, których groty strzał moczyli we krwi i rozpadających się zwłokach ludzkich. Z kolei Chińczycy w II w. p.n.e. zrzucali kosze z pszczołami na swoich wrogów. W wieku XIV, podczas oblężenia Kaffy przez Tatarów, wojska chana Dżani Beka zdziesiątkowane katapultowali do osady ciała zmarłych na dżumę. Obrońcy miasta uciekający statkami do Genui, Konstantynopola, Wenecji i innych portów Morza Śródziemnomorskiego spowodowali rozprzestrzenienie się tej choroby po całej Europie. Efektem tego była pandemia „czarnej śmierci” na kontynencie. W roku 1767 dowódca wojsk brytyjskich w Ameryce Północnej Jeffrey Amherst ofiarował pedy skażone wirusem ospy Indianom północnoamerykańskim lojalnym wobec Francuzów. W roku 1915 dr Anton Dilger, Amerykanin niemieckiego pochodzenia pracujący jako chirurg w Johns Hopkins University w Baltimore, namnożył otrzymane od niemieckiego rządu szczepy wąglika oraz nosaczyny. Bakterie te zostały rozdane sympatyzującym z Niemcami pracownikom stoczni w Baltimore, którzy zakazili około czterech tysięcy sztuk koni, mułów i bydła transportowanych do Europy. Przeprowadzone w 2001 roku ataki terrorystyczne na Stany Zjednoczone, uświadomiły ludzkości skalę zagrożeń użyciem broni biologicznej przez terrorystów. Pojawienie się przesyłek z przetrwałnikami laseczek wąglika, spowodowało zakażenie 22 osób (11z płucną i 11 ze skórą postacią wąglika). Zmarło 5 osób z płucną postacią tej choroby, a ponad 32 tysiące zostały poddane profilaktycznej terapii ciprofloksacyną (Chomiczewski 2003).

Działania związane z bioterroryzmem mogą gościć bezpośrednio w człowieku (poprzez umyślne zanieczyszczenie powietrza, wody pitnej, wywołanie chorób, dążenie do śmierci) bądź pośrednio w społeczeństwo (głównie poprzez skażenie produktów żywnościowych i uniemożliwienie dostępu do żywności – agroterrorizm). Celem takich poczynań jest przede wszystkim sprowokowanie stanu strachu i paniki, wywołanie powszechnego chaosu i wyrządzenie jak najdotkliwszych dla państwa strat gospodarczych. Jest to działanie, któremu towarzyszy manipulacja społeczeństwem, ponieważ przerażenie i zachowania agresywne z nim związane, mogą przyczynić się do podtrzymywania niekorzystnej presji i nacisku na władze państwowe.

Broń biologiczną cechuje kilka specyficznych właściwości, które warunkują jej efektywność. Są to przede wszystkim możliwość zainfekowania obiektu poprzez oddziaływanie bezpośrednie, czego skutkiem może być wysoka śmiertelność, a powodem – brak leczenia przynoszącego pozytywne efekty lub niedostępność szczepionek na patogeny wykorzystywane przez terrorystów. Specyficzną cechą środków biologicznych wykorzystywanych przez terrorystów jest również mała masa cząsteczek, co jest korzystne z punktu widzenia rozproszenia ich np. w powie-

trzu przy pomocy aerozoli jak również możliwość produkcji na skalę przemysłową w warunkach domowych (Puzanowska, Czauż-Andrzejuk 2001). Ponadto broń biologiczna jest niezwykle atrakcyjna dla terrorystów z uwagi na łatwość i minimalny koszt produkcji, możliwość ukrycia i transportu. Jak również niewidoczność w trakcie przeprowadzania ataku ze względu na brak zapachu i koloru. Dzięki tym specyfikacjom rozwinęły się różne metody wykorzystywania patogenów w celach terrorystycznych. Do rozprzestrzeniania patogenów chorobotwórczych terroryści wykorzystują m. in.: aerozole biologiczne (np. do skażenia powietrza; przy złych warunkach atmosferycznych – silnym wietrze – substancje szkodliwe mogą być przenoszone na znaczne odległości), standardowych nosicieli zarazków (wektorów, które bezpośrednio mogą przynieść zarazki na człowieka i/lub żywność), środowisko naturalne (ujęcia wód, glebę), a także mechanizmy działania firm kurier-

skich i pocztowych (np. do przesyłania paczek, pakunków z materiałem niebezpiecznym).

Bardzo prawdopodobnym ładunkiem biologicznym użytym przez terrorystów mogą stać się patogeny wywołujące niezwykle rzadkie bądź wręcz wymarłe choroby (np. wirus ospy prawdziwej). Migracja ludności i zwierząt w znacznym stopniu zwiększa prawdopodobieństwo przenoszenia bakterii, wirusów, drobnoustrojów chorobotwórczych i innych na populacje, które nie posiadają wykształconej na nie odporności. Kolejnym niezwykle ważnym aspektem jest starzenie się społeczeństwa oraz negatywne oddziaływanie leków i substancji egzogennych na organizmy (np. zmniejszając odporność na patogeny, czyli tym samym zwiększa się ryzyko skażenia populacji określonym czynnikiem biologicznym) (Chomiczewski 2003).

Najgroźniejsze patogeny, uznane za możliwe do użycia jako broń biologiczna sklasyfikowano w trzech kategoriach i przedstawiono w Tabeli 1.

Tabela 1. Klasyfikacja środków biologicznych

Kategoria	Charakterystyka	Przykładowe czynniki biologiczne	Wywoływane choroby
A	Czynniki powodujące wysoką zachorowalność i śmiertelność, bardzo łatwe do emisji i utrzymania w środowisku. Zakażenie odbywa się poprzez kontakt bezpośredni, powodując w konsekwencji panikę i rozległe skutki psychologiczne w społeczeństwie. W znacznym stopniu oddziałują na poziom zdrowia publicznego	1. <i>Yersinia pestis</i> 2. <i>Bacillus anthracis</i> 3. <i>Francisella tularensis</i> 4. <i>Clostridium botulinum toxin</i> 5. <i>Orthopoxvirus</i> 6. <i>Filioviridae</i> (Ebola, Marburg), <i>Arenaviridae</i> (Lassa, Junin virus)	1. Dżuma 2. Wąglik 3. Tularemia 4. Jad kiełbasiany 5. Ospa prawdziwa 6. Wirusowe gorączki krwotoczne
B	Są to dość łatwe do rozprzestrzeniania patogeny, nieco trudniejsze do utrzymania w środowisku niż te o kategorii A, potrzebują specjalistycznych środków diagnostycznych i nadzorczych. Charakteryzują się znaczną zachorowalnością i niezbyt wysoką śmiertelnością. Zakażenie może odbywać się poprzez wodę lub pokarm	1. <i>Brucella sp</i> 2. <i>Coxiella burnetti</i> 3. <i>Rickettsia prowazekii</i> 4. <i>Alphavira</i> 5. <i>Rycyn</i> 6. Zagrożenia skażeniem żywności (<i>Salmonella spp.</i> , <i>Shigella dysenteriae</i> , <i>Escherichia coli O157:H7</i>) lub wody (<i>Vibrio cholerae</i> , <i>Cryptosporidium parvum</i>)	1. Bruceloza 2. Gorączka Q 3. Dur plamisty 4. Wirusowe zapalenia mózgu 5. Zatrucie rycyną 6. Zagrożenia skażeniem żywności (salmoneloza, czerwotka, enterokrwotoczne zapalenie jelita) lub wody (cholera, kryptosporidioza)
C	Nowopowstałe środki, które mogą stać się przedmiotem manipulacji genetycznych i metodą walki terrorystów dzięki łatwej dostępności, prostej produkcji i dużym potencjale rozsiewu. Są źródłem względnie wysokiej zachorowalności i śmiertelności, a ich użycie może być istotne dla zdrowia publicznego	1. <i>Flavivirus</i> 2. <i>Mycobacterium tuberculosis XDR</i> 3. <i>Nipah virus</i> 4. <i>Hantaviruses</i>	1. Żółta febra 2. Gruźlica oporna na leki 3. Malajaskie zapalenie mózgu 4. Gorączka krwotoczna z zespołem nerkowym 5. Kleszczowe zapalenia mózgu 6. Kleszczowa gorączka krwotoczna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Puzanowska, Czauż-Andrzejuk (2001) oraz Daniszewski (2013)

Należy zaznaczyć, iż terroryści mogą ukierunkować swój atak biologiczny nie tylko na człowieka, ale również na hodowlę zwierząt i uprawy roślin. W takim przypadku działania mają charakter agroterroryzmu (Lipa 2006). Wśród czynników stosowanych w agroterroryzmie, które zagrażają zwierzętom, wymienia się patogeny wywołujące ciężkie schorzenia tj.: pryszczycza (*aphae epizooticae*), afrykański pomór świń (ASF), rzekomy pomór drobiu (NDV), gorączka doliny Rift (RVF), księgosusz (*typhus bovim contagiosus*), z czego najgroźniejszym zagrożeniem wydaje się być wirus pryszczycy. Jeżeli chodzi o efektywne niszczenie upraw rolnych przez terrorystów, to do tych celów użyte mogą zostać głównie grzyby i ich toksyny (Chomiczewski 2003).

Europejskie regulacje prawne

Pierwszym aktem prawnym o charakterze międzynarodowym, który poruszył kwestię użycia broni biologicznej, był Protokół Genewski z dn. 17 czerwca 1925 r. dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych (Dz.U. z 1929 r., nr 28, poz. 278). W pierwszej połowie XX wieku Protokół obowiązywał tylko te państwa, które go ratyfikowały. Obecnie zakaz ten ma charakter zwyczajowego prawa międzynarodowego co jest równoznaczne z tym, iż do jego przestrzegania są zobligowane wszystkie państwa na świecie. Kolejną wadą był fakt, iż porozumienie dotyczyło tylko czasu wojny, a więc prowadzenie badań nad bronią biologiczną czy też jej produkcja albo nawet magazynowanie w czasie pokoju było jak najbardziej legalne. Dodatkowo część państw, które podpisały Protokół, rościły sobie prawo do ewentualnego użycia broni biologicznej jako odwetu na wypadek ataku przeprowadzonego przy pomocy podobnej broni. Protokół Genewski nie przyniósł oczekiwanych rezultatów, ponieważ rozwój biotechnologii sprawił, iż koniecznym stało się wzmocnienie reakcji prawnej w tym zakresie. Dodatkowym czynnikiem mobilizującym był zakaz wprowadzony przez Prezydenta Nixona dotyczący ujawnienia, zaprzestania i zakazania kontynuacji badań nad amerykańskim projektem broni biologicznej. W skutek tych wydarzeń przyjęto w 1972 r. Konwencję o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu (Dz.U. z 1976 r., nr 1, poz. 1), zwanej w skrócie BWC lub BTWC od Biological Weapons Convention lub Biological and Toxin Weapons Convention. Państwa sygnatariusze zobligowały się do przestrzegania zapisów Konwencji nie tylko w kwestiach dotyczących bezwzględnego zakazu wykorzystania broni biologicznej, ale głównie prowadzenia badań, wytwarzania i magazynowania tego typu broni. Równocześnie wszelkie środki bakteriologiczne zgromadzone przez państwa powinny zostać zniszczone bądź zmodyfikowane w celach pokojowych. Definicja broni bakteriologicznej w Konwencji została nakreślona bardzo ogólnie (to

wszelkie mikrobiologiczne środki i substancje nie znajdujące wykorzystania w celach pokojowych), tak więc o tym czy dany czynnik biologiczny jest/nie jest bronią biologiczną decyduje w znacznym stopniu sposób jego zastosowania. Problemem staje się zatem fakt, iż rozwój biotechnologii może mieć wiele zastosowań (do celów pokojowych, militarnych czy terrorystycznych), co generuje pewne trudności klasyfikacji określonych czynników do broni biologicznej. A zatem zakazy z Konwencji same w sobie są niejako martwe z uwagi na fakt, iż państwa nadal mogą wytwarzać broń biologiczną przy założeniu, że będzie ona produkowana dla celów pokojowych. Należy jednak mieć świadomość, że w obliczu zagrożenia militarnego mogłyby posłużyć jako środek obronny. Głównie ma to związek z sytuacjami zagrożenia bioterrorystycznego. Kwestia dynamicznego rozwoju nauk biologicznych jest bardzo istotnym i fundamentalnym problemem, które dotyka prawo międzynarodowe. Może ono jedynie ograniczać, przeciwdziałać, kontrolować w jakimś zakresie zjawisko proliferacji czynników biologicznych, ale nigdy nie będzie w stanie dać stuprocentowej gwarancji na jej zapobieżenie. Co ważniejsze, wadą Konwencji jest zdecydowanie brak jednego modelu jej implementacji, ponieważ każde państwo, posiada swoje niewielkie odstępstwa od porozumienia. Dodatkowo obowiązuje tylko te państwa, które ją ratyfikowały i w zasadzie brak jest jakiegось systemu kontroli i respektowania zasad Konwencji. Skuteczna implementacja postanowień BWC powinna się opierać przede wszystkim na stworzeniu listy czynników, które mogą mieć dwojakie przeznaczenie, szkoleniach z zakresu respektowania prawa oraz efektywnym systemie wymiany informacji. Dlatego też w latach 1995-2001 podjęto pracę nad stworzeniem protokołu, który regulowałby wdrażanie postanowień BWC. Gotowy projekt został jednak odrzucony, głównie dzięki sprzeciwom Stanów Zjednoczonych.

Fiasko związane z prowadzeniem negocjacji w sprawie protokołu do Konwencji zapoczątkowało działania Rady Bezpieczeństwa ONZ nad stworzeniem kompleksowego mechanizmu zapobiegania proliferacji broni biologicznej. W efekcie 28 kwietnia 2004 r. została uchwalona Rezolucja 1540/2004, która już na samym początku porusza temat zagrożeń terrorystycznych i ryzyka, jakie niesie za sobą produkcja, handel, rozwój, wykorzystywanie i translokacja broni masowego rażenia (atomowej, biologicznej, chemicznej) przez podmioty niepaństwowe. Ich rozprzestrzenianie i upowszechnianie uznano za zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa na gruncie międzynarodowym, skutkiem czego Rezolucję uchwalono bazując na VII rozdziale Karty Narodów Zjednoczonych. Jest to równoznaczne z tym, iż wszystkie państwa są prawnie zobligowane do jej przestrzegania. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nakłada na państwa obowiązek niewspierania podmiotów niepaństwowych (w tym organizacji terrorystycznych) w jakichkolwiek przejawach związanych z różnego rodzaju bronią masowego rażenia. Zakła-

da też, iż państwa wprowadzą w życie odpowiednie regulacje prawne, aby postanowienia w niej zawarte były należycie realizowane, a także stworzą własne systemy kontroli zajmujące się przeciwdziałaniem proliferacji BMR. Rezolucja 1540/2004 wykreowała nowoczesny mechanizm kontroli rozprzestrzeniania broni biologicznej. Nie jest ona sprzeczna, ani nie uchyla postanowień BWC, jednakże posiada istotne zmiany w stosunku do wcześniejszego dokumentu. Przede wszystkim do jej respektowania zobligowane są wszystkie państwa na świecie. Akcentuje również potencjalne zagrożenie jakim jest pozyskiwanie i możliwe wykorzystanie broni biologicznej przez podmioty nieformalne, gdzie porozumienie BWC odnosiło się tylko do podmiotów formalnych, państwowych. Co najważniejsze – nakreśliła system pozwalający na kontrolę proliferacji, gdzie zdecydowanie zabrakło tego w Konwencji z 1972 r. Rezolucja skoncentrowała się nie tylko na zakazach dotyczących broni biologicznej i ewentualnych skutkach prawnym, ale w głównej mierze zwróciła uwagę na prewencję. System kontroli proliferacji broni bakteriologicznej stworzony przez Rezolucję wymaga co prawda doskonalenia, ale jest zdecydowanie o wiele lepszym instrumentem niż BWC.

Należy nadmienić, iż nie opracowano jeszcze wyspecjalizowanej konwencji, która obejmowała by zagadnienia związane ze zwalczaniem finansowania bioterroryzmu (bardzo istotnym elementem jest uniemożliwienie dostępu dla bioterrorystów do zasobów finansowych). Istnieje Konwencja z dnia 9 grudnia 1999 r. o zwalczaniu finansowania terroryzmu, i wydawać by się mogło, że dokument ten jest absolutnie wystarczający również w aspekcie bioterroryzmu. Jednakże jego istota sprawia, że należałoby rozpatrzyć, nawet czysto teoretycznie, ewentualność opracowania nowej konwencji uściślającej wyłącznie zagadnienia zwalczania finansowania terroryzmu biologicznego (Dz.U. 2004 nr 263 poz. 2620).

Unia Europejska jako jedna z najważniejszych organizacji ponad narodowych również ma swój wkład w zwalczanie terroryzmu. Pierwszym aktem prawnym, poza wspomnianymi wcześniej Protokołem Genewskim i BWC, była Europejska Konwencja o zwalczaniu terroryzmu z 1977 roku (Dz.U. 1996 nr 117 poz. 557). W swoim zapisie odnosi się głównie do ekstradycji terrorystów oraz m. in. przestępstw popełnianych przy pomocy broni palnej i bomb w różnej postaci (także w formie listów i pakunków), których skutkiem jest zagrożenie życia osób. Porozumienie tworzy pewien segment mechanizmu zwalczania terroryzmu i przestępczości na tle terrorystycznym oraz stanowi swoistą pomoc prawną dla stron ratyfikujących Konwencję (Rejman 2012).

W dniu 12 grudnia 2003 r., Rada Europejska przyjęła w czasie szczytu w Brukseli Strategię Bezpieczeństwa Europejskiego (European Security Strategy – ESS), zatytułowaną Bezpieczna Europa w lepszym świecie. Dokument nazywany potocznie „Strategią Solany”, uznaje terroryzm za jedno z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa w Unii, stwierdza-

jąc przy tym, iż Europa jest zarówno celem jak i bazą dla terrorystów. Strategia mówi o tym, że aby wygrać z terroryzmem w UE, konieczna jest międzynarodowa współpraca, ze szczególnym uwzględnieniem roli jaką pełni na europejskim kontynencie NATO i ONZ, przeciwdziałanie i tłumienie w zarodku różnych konfliktów o charakterze lokalnym lub regionalnym, stanowcza walka z proliferacją broni BMR, promowanie zasad demokracji i praw człowieka w państwach trzecich oraz wzmocnienie obecnego unijnego systemu reagowania kryzysowego, z wykorzystywaniem źródeł militarnych (https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_bezpieczenstwa_ue_2003.pdf)

W trakcie zwołanego w trybie pilnym brukselskiego szczytu szefów państw i rządów, po zamachach terrorystycznych w Madrycie i Londynie, przyjęto w dniach 25-26 marca 2004 r. Deklarację w sprawie Zwalczania Terroryzmu, do której włączono w załączniku nowy Plan Działania, odpowiednio zaktualizowany oraz poszerzony o nowe aspekty. Do najważniejszych postanowień tej inicjatywy, należą m.in. zapisy dotyczące zewnętrznego wymiaru walki z terroryzmem, zawarte w kilku blokach tematycznych, obejmujących skierowanie impulsu na realizację zadań Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa w kontekście walki z terroryzmem oraz opracowanie ram koncepcyjnych wkładu Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obronności w to zagadnienie; ochronę bezpieczeństwa międzynarodowego transportu; pogłębienie międzynarodowego dialogu i wzmocnianie współpracy w dziedzinie zwalczania terroryzmu, ze szczególnym naciskiem na stosunki zewnętrzne z priorytetowymi krajami trzecimi; walkę z dostępem terrorystów do źródeł finansowych oraz działania wpływające na zmniejszenie wspierania i rekrutacji do terroryzmu.

W trakcie posiedzeń w dniach 17-18 czerwca 2004 r. Rada Europejska przyjęła nowy Plan Działania w sprawie Zwalczania Terroryzmu (EU Action Plan on combating terrorism), który konkretyzował zadania do wykonania opierając się na celach sformułowanych w marcowej Deklaracji w sprawie Zwalczania Terroryzmu. Wszystkie zadania są przypisane do 4 głównych poziomów/filarów: zapobieganie, ochrona, ściganie oraz reagowanie (<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?f=ST+14469+2005+REV+4&l=pl>).

Została także uchwalona Strategia w Sprawie Zwalczania Radykalizacji Postaw i Rekrutacji do Organizacji Terrorystycznych, gdzie Unia na podstawie tego dokumentu, prowadzi dialog z państwami niebędącymi jej członkami, w zakresie zwalczania terroryzmu.

16 maja 2005 roku została przyjęta przez Unię Europejską Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstw oraz o finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2008 r., nr 165 poz. 1028). Porozumienie dowodzi, że przy pomocy praw powszechnie obowiązujących oraz praw regionalnych można stworzyć całkowicie nowe środki pomagające w zwalczaniu terroryzmu.

W głównej mierze odwołuje się do porozumienia ONZ dotyczącego eliminacji zjawiska finansowania terroryzmu. Nie stworzyła także swojej definicji, która określałaby przestępstwa w tym zakresie. Głównym celem porozumienia jest zapoczątkowanie i podtrzymywanie już istniejących działań, które pomogą przeciwdziałać zjawisku terroryzmu na gruncie krajowym i ponadnarodowym.

Polskie regulacje prawne

Polskie prawo w sposób bezpośredni nie obejmuje swoim zakresem działań terrorystycznych. Ustosunkowany jest do nich głównie Kodeks Karny, który w sposób pośredni opisuje terroryzm jako przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu stanowiące niebezpieczeństwo zachwiania podstawami obronności państwa (sytuacje, których skutkiem jest zagrożenie życia społecznego – np.: detonacja materiałów niebezpiecznych, rozpowszechnianie środków o właściwościach trujących, duszących i parzących, gwałtowne wyzwolenie szkodliwego promieniowania – oraz ich prowokacja i przygotowywanie) (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.).

Kolejną kwestią przestępstw o wydźwięku terrorystycznym mogą być akty godzące w osoby, którym przynależy się szczególna ochrona. W myśl Kodeksu Karnego są to zamachy na życie prezydenta RP, jednakże nie uwzględnia on przypadku przygotowywania takich zamachów wobec prezydentów innych państw, ambasadorów, konsulów przebywających na terytorium Rzeczypospolitej. Zatem w granicach RP skuteczny zamach ze skutkiem śmiertelnym w przypadku ważnych osobistości państwowych karany jest jako zwykłe morderstwo/ okaleczenie/ spowodowanie uszczerbku na zdrowiu. Nie będzie miał jednak charakteru zamachu terrorystycznego.

Kodeks Karny pobieżnie wspomina także o zdarzeniach terrorystycznych z wykorzystaniem broni masowego rażenia. Zaledwie kilka artykułów dotyczy tego typu zdarzeń i odnosi się jedynie do zakazów używania środków masowego rażenia, wykreowanych przez prawo międzynarodowe. Należy zaznaczyć, że art. 121 Kodeksu Karnego wyłącza spod tego zakazu wytwarzanie, magazynowanie, pozyskiwanie, zdobywanie, transport i przesyłanie substancji mogących posłużyć jako środek masowej zagłady (prowadzone wbrew prawu międzynarodowemu). Art. 161 § 2 dotyczy kwestii przestępstw spowodowanych umyślnie w zakresie niebezpieczeństwa narażenia życia lub zdrowia na ciężką, nieuleczalną dolegliwość. Jednakże polskie prawo nie bierze pod uwagę spowodowania zagrożenia życia/zdrowia zbiorowości ludzi w kategoriach występku, czynu zabronionego dzięki upowszechnianiu chorób zakaźnych lub wywołaniu zagrożenia epidemiologicznego (Chomiczewski 2003). Poczynania te traktowane są w kategoriach proliferacji substancji o właściwościach trujących, duszących lub parzących.

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi

podejmuje kwestie dotyczące zapobiegania, postępowania w razie podejrzenia lub wykrycia takich chorób, a także obejmuje procedury postępowania na wypadek niebezpieczeństwa wystąpienia epidemii (Dz. U. 2008 nr 234 poz. 1570). Na podstawie tejże Ustawy Minister Zdrowia wydał Rozporządzenie z dnia 15 stycznia 2013 roku w sprawie współdziałania między organami Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Inspekcji Weterynaryjnej oraz Inspekcji Ochrony Środowiska w zakresie zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych, które mogą być przenoszone ze zwierząt na ludzi lub z ludzi na zwierzęta (Dz.U. 2013 poz. 160)

Bardzo wyraźny podział zadań został zawarty w Krajowym Planie Zarządzania Kryzysowego (KPZK), sporządzonym w oparciu o art. 5 Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. Nr 89, poz 590). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa opracowało Plan zgodnie z dyspozycją art. 11 ust. 2 pkt 1 lit. b przywołanej Ustawy. W odniesieniu do zagrożeń biologicznych, KPZK obejmuje swoją treścią wszystkie cztery fazy zarządzania kryzysowego, tj. zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowę. Zagrożenia biologiczne zostały podzielone w sposób funkcjonalny, na epidemie, epizootie i epifitozy i w zależności od tego podziału, zaproponowano określone schematy postępowania.

Epidemia to „wystąpienie na danym obszarze zakażeń lub zachorowań na chorobę zakaźną w liczbie wyraźnie większej niż we wcześniejszym okresie albo wystąpienie zakażeń lub chorób zakaźnych dotychczas niewystępujących”. Epidemie chorób zakaźnych, w tym grypy, mogą występować na terenie całego kraju. Katastrofalne skutki epidemii mogą dotknąć przede duże skupiska ludzkie takie jak: szkoły, przedszkola, miejsca użyteczności publicznej, duże zakłady przemysłowe oraz na tereny województw o niewystarczającej infrastrukturze komunikacyjnej (w związku z trudnościami w dotarciu na ww. tereny wykwalifikowanej kadry medycznej), a także centra komunikacyjne (lotniska, dworce, metro) jak również miejsca odbywania się dużych imprez masowych.

Epizootia to występowanie zachorowań na chorobę zakaźną, wśród zwierząt na danym terenie, w zdecydowanie większej liczbie niż w poprzednich latach rejestracji danych. Choroby zwierząt ze względu na czynnik etiologiczny dzielimy na choroby zakaźne i choroby niezakaźne. Większość chorób zwierząt przypisana jest do jednego gatunku, są jednak również takie, które przenoszą się na zwierzęta spoza danej grupy. Z punktu widzenia bezpieczeństwa chowu i hodowli zwierząt gospodarskich istotne są choroby zakaźne podlegające obowiązkowi zwalczania, w tym choroby zwierząt wolno żyjących, które mogą przenieść się na zwierzęta hodowlane.

Epifitoza to każde masowe występowanie na określonym terenie i w określonym czasie zachorowań roślin. Epifitozy roślin charakteryzują się opóźnieniem przez określoną chorobę znacznej części masy tkankowej rośliny-gospodarza, występującej

w skupieniach na określonym obszarze. Choroby roślin mogą być powodowane przez czynniki nieinfekcyjne: atmosferyczne (opady, niska i wysoka temperatura, niedostatek światła, wilgotność powietrza, zanieczyszczenie środowiska) oraz glebowe (nie-dobór lub nadmiar składników pokarmowych, zasolenie gleby, odczyn gleby, nadmiar lub brak wody, struktura gleby) a ponadto czynniki infekcyjne: wirusy i wiroidy, fitoplazmy, bakterie, grzyby i pasożyty. Niezależnie od samych definicji zagrożeń biologicznych, Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego jasno określa podział kompetencji w poszczególnych fazach zarządzania kryzysowego, przypisanych ministrowi właściwemu do spraw zdrowia, ministrowi właściwemu do spraw rolnictwa, ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, ministrowi właściwemu do spraw środowiska oraz ministrowi właściwemu do spraw ochrony środowiska oraz podmiotom bezpośrednio podległym wymienionym wyżej ministrom tj. Głównemu Inspektorowi Sanitarnemu, Głównemu Lekarzowi Weterynarii, Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska.

Generalnie, najlepszą metodą walki bądź też formą obrony przed działaniami terrorystycznymi (w tym także przeciw bioterroryzmowi) jest efektywne im zapobieganie, prewencja. Przede wszystkim ważna jest efektywna identyfikacja zamiaru wykorzystania broni biologicznej, dlatego też wielu ekspertów podkreśla dominującą w tej kwestii rolę służb policyjnych i służb specjalnych. Kolejnym ważnym aspektem w zakresie skutecznego zapobiegania działaniom o charakterze bioterrorystycznym jest dysponowanie prostym i sprawnym systemem nadzoru epidemiologicznego oraz posiadanie sieci wykwalifikowanych, specjalistycznych laboratoriów mikrobiologicznych (wyposażonych w najwyższej jakości sprzęt, zdolnych do szybkiej i dokładnej diagnostyki). Równie ważny jest wyszkolony odpowiednio personel ratowniczy, który w czasie realnego prawdopodobieństwa wystąpienia ataku bioterrorystycznego potrafiłby działać zgodnie z wcześniej ustalonymi procedurami. Wymagane jest także posiadanie odpowiedniego zaplecza szpitalnego (transport sanitarny, zapasy antybiotyków, szczepionek, środków dezynfekujących i odkażających) (Chomiczewski 2003).

Bardzo ważnym elementem zabezpieczenia przed atakiem bioterrorystycznym jest posiadanie mechanizmów wykrywania i rozpoznawania czynników zagrożenia biologicznego (czyli przede wszystkim efektywnego nadzoru i monitoringu epidemiologicznego zdolnego do precyzyjnej i ekspresowej analizy danych oraz sprawnej wymiany informacji) (Chomiczewski 2003).

Na terytorium Polski istotną kwestią w zakresie zapobiegania bioterroryzmowi było utworzenie granicznych stacji sanitarno-epidemiologicznych, dzia-

łających pod pieczę Państwowej Inspekcji Sanitarnej, które we współpracy ze Strażą Graniczną, monitorują i kontrolują potencjalne zagrożenia o charakterze bioterrorystycznym.

Działania polskich służb na szczeblu państwowym (BBN, MON, GIS) stały się owocem stworzenia systemu umożliwiającego dokładne rozpoznanie patogenów. W jego skład wchodzi m.in. wojskowe zespoły rozpoznania biologicznego (odpowiednio wyszkolone i wyposażone), a także laboratoria mikrobiologiczne typu BSL-2 (znajdujące się na szczeblu wojewódzkim oraz w Państwowym Zakładzie Higieny i Wojskowym Instytucie Higieny i Epidemiologii) i BSL-3 (zlokalizowane w Ośrodku Diagnostyki i Zwalczania Zagrożeń Biologicznych WIHiE w Puławach) (Chomiczewski 2003). W odniesieniu do patogenów występujących naturalnie u zwierząt lub żywności pochodzenia zwierzęcego, a mogących stanowić bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia człowieka jest Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, również wyposażony w pracownię BSL-3 oraz dodatkowo BSL-3+.

Należy również zaznaczyć, iż przeprowadzono szereg przedsięwzięć, które generalnie zapoczątkowały tworzenie się systemu zabezpieczenia Polski przed ewentualnym atakiem bioterrorystycznym. Do działań tych zaliczono: szkolenia i kursy dla personelu w ramach nowoczesnych form wykrywania patogenów, zakup środków ochrony dla personelu laboratoriów mikrobiologicznych i sprzętu Zespołom Rozpoznania Biologicznego, a także przygotowanie zasad postępowania i współdziałania na wypadek wystąpienia zagrożenia epidemiologicznego (Bińczycka-Anholcer, Imiołek 2011).

Nie mniej jednak polskie prawo jest dość ubogie, jeżeli chodzi o kwestie zwalczania terroryzmu bądź też usankcjonowania go. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż Polska jest krajem o niskim prawdopodobieństwie wystąpienia ataku terrorystycznego (w tym z użyciem środków bakteriologicznych). Kodeks Karny ogólnie zarysowuje ramy działań karalnych odnoszących się do terroryzmu, nazywając je przestępstwami dotyczącymi bezpieczeństwa powszechnego. Zwraca również uwagę na zakaz wykorzystywania środków masowej zagłady. Jednakże polskie prawo dotyczące zwalczania terroryzmu wymaga pewnych poprawek i nowelizacji, z uwagi na dynamiczną sytuację na wewnętrzną i międzynarodową, a także ze względu na ratyfikowanie przez Polskę porozumień międzynarodowych w tym zakresie.

Mając na względzie, że niemożliwe jest przewidywanie ataku z użyciem broni biologicznej, bardzo ważny jest rozwój świadomości w kontekście możliwości wystąpienia zagrożenia bioterrorystycznego elit rządzących, aby mogły one skutecznie chronić swoich obywateli przed tym zagrożeniem.

Literatura:

1. Aleksandrowicz T.R. (2008), *Terroryzm międzynarodowy*. Oficyna Wydawnicza ŁOŚGRAF, Warszawa 2008.
2. Barcik J (2010), *Czy węglik pogrzebie naszą cywilizację? Bioterroryzm – nowe wyzwanie dla prawa*. https://www.researchgate.net/publication/267892215_Czy_waglik_pogrzebie_nasza_cywilizacja_Bioterroryzm_nowe_wyzwanie_dla_prawa_Will_anthrax_destroyed_our_civilization_Bioterrorism_-_New_challenge_for_law, (data dostępu: 10.11.2016).
3. Bińczycka-Anholcer M., Imiołek A. (2011), *Bioterroryzm jako jedna z form współczesnego terroryzmu*. *Hygeia Public Health*, 46, s. 327.
4. Chomiczewski K. (2003), *Zagrożenie bioterroryzmem*. *Przegląd Epidemiologiczny*, 2, 57, s. 349-53.
5. Daniszewski P. (2013), *Bioterroryzm – zagrożeniem dla bezpieczeństwa regionalnego i światowego*. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 1, s. 28-34.
6. *Europejska konwencja o zwalczaniu terroryzmu*, 27 stycznia 1977 r. (Dz.U. 1996 Nr 117 poz. 557).
7. Kalenik J.M. (2003), *Bioterroryzm – zagrożenie XXI wieku*. Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej, Koszalin.
8. *Kodeks karny*. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553).
9. *Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu*, 16 maja 2005 r. (Dz. U. 2008 Nr 165 poz. 1028).
10. *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu* (Dz.U. 1976 Nr 1, poz. 1).
11. Lipa J.J. (2006), *Agroterroryzm – wyzwaniem dla kwarantanny i ochrony roślin*. *Progress in Plant Protection*, 1, 46, s. 162-168.
12. *Międzynarodowa Konwencja o Zwalczaniu Finansowania Terroryzmu* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r. (Dz.U. 2004 Nr 263 poz. 2620).
13. *Protokół Genewski z dn. 17 czerwca 1925 r. dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych* (Dz.U. 1929 Nr 28, poz. 278).
14. Puzanowska B., Czauż-Andrzejuk A. (2001), *Bioterroryzm*. *Przegląd Epidemiologiczny*, 3, 55, str.379-86.
15. Rejman A (2012), *Dorobek prawny Rady Europy*. www.e-Terroryzm.pl – Internetowy Biuletyn Centrum Studiów nad Terroryzmem i kwartalnika e-Studia nad Bezpieczeństwem i Terroryzmem (data dostępu: 10.11.2016).
16. *Resolution 1540*, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)) (data dostępu 10.11.2016).
17. *Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 stycznia 2013 r. w sprawie współdziałania między organami Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Inspekcji Weterynaryjnej oraz Inspekcji Ochrony Środowiska w zakresie zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych, które mogą być przenoszone ze zwierząt na ludzi lub z ludzi na zwierzęta* (Dz.U. 2013 poz. 160).
18. *Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi* (Dz. U. 2008 Nr 234 poz. 1570).
19. Wojciechowski S. (2009), *Terroryzm. Analiza pojęcia*. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 1, s. 57.